

WORDT JEZUS EINDELIJK BEGRAVEN?

Enkele reflecties bij het verschijnen van een onthutsend en verhelderend boek:

Dr. E. MAES, EEN ANDERE JEZUS. Het Jezusdossier in het licht van de psychopathologie

---

Recentelijk is voor de nuchtere waarnemer nog maar eens duidelijk geworden hoe een "heilig jaar", met o.a. een bezoek aan het "heilig land" door een paus die zich "De Heilige Vader" laat noemen, kan leiden tot vormen die neigen naar heilige waanzin -individueel en collectief. De nuchtere toeschouwer ziet hoe mensen, hooggeplaatsten en nederigen, geestelijken en leken, elke rationaliteit lijken opzij te zetten en zich enthousiast overleveren aan de figuur van Jezus.

Vertederend is wellicht het beeld van mensen die zielsgelukkig het uitschreeuwen dat Jezus hun vriend is, hun god, nadat zij, als teken van hun nieuwe doop in de Jordaan zijn ondergedompeld op de plek waar Johannes zou gedoopt hebben. Het stemt misschien tot inkeer als men een paus biddend ziet knielen in Bethlehem op de plek waar Jezus zou zijn geboren. Minder devoot klinkt het alleszins als men hoort dat de diverse christelijke belijdenissen bijna fysiek met elkaar de strijd aangaan om een plaats te bemachtigen in de kerk die is gebouwd boven op de plek waar Jezus zou zijn begraven.

Deze opsomming kan verder gezet worden; maar telkens stoot men op het kernwoord "zou": zou hebben gedoopt, geleefd, gepredikt, zou zijn begraven. Zo bekeken dient men de oorsprong van het christendom te zoeken in een hoop hypothesen.

Niemand ontkennt dat het christendom op velerlei niveaus een inspirerende kracht is geweest en ook heden ten dage nog stimulerend kan werken. De westerse ethiek wortelt in het christendom; zonder christendom zag de wereld cultureel er heel anders uit: geen Bachcantates, geen extatische poëzie van Hadewych, geen gotische kathedralen, geen hellefantasieën van Jeroen Bosch... Niemand kan echter ook ontkennen dat zonder het christendom er twee millennia lang veel minder fysiek lijden en psychische traumata waren geweest.

Als dan een auteur -na vele anderen- een aantal boeken schrijft om aan te tonen dat de figuur die uiteindelijk als laatste verantwoording voor de christelijke waarheid kan worden ingeroepen -ene Jezus van Nazareth- grotendeels een fictie is, valt dat slechts toe te juichen. Met de publicatie van "Een Andere Jezus" heeft E. Maes een cyclus afgesloten en zijn levenswerk voltooid.

Net zoals de meeste mensen van boven de zestig is Maes overduidelijk een product van het roomse leven toen dat ook in Vlaanderen nog zijn triomfen vierde en nog beslag kon leggen op de ziel en het denken en gevoelen van de goed-menende mens, van voor zijn geboorte tot over zijn graf. Dat rijke roomse

leven heeft mensen tot hoge idealen gevoerd; het heeft anderzijds jonge en oudere mensen getekend en bij hen stigmata geslagen waarvan ze nooit nog loskwamen. Maes had, zoals Walschap destijds deed, met luide trom en "salut en merci" schreeuwend de christelijke deur achter zich kunnen dichtslaan en definitief afscheid nemen van een instituut dat pretendeert de waarheid, de enige waarheid en niets dan de waarheid te bezitten. Maes deed dat niet op die manier.

Hij lijkt getekend te zijn door een diepe ambivalentie. Er is aan de ene kant het compromisloze, scherpzinnige zoeken naar de zwakke punten van jodendom en christendom. Met zijn grote acribie wordt de schijnwaarheid rond de joodse bijbel en de Jezusfiguur blootgelegd. Maes voert zijn lezers onweerstaanbaar naar het inzicht dat het christendom steunt op zwakke of valse premissen en elke conclusie bijgevolg onbetrouwbaar of verwerpelijk is. Deze lezer dient wel voor rationele argumenten open te staan. Aan de andere kant lijkt Maes gefascineerd te zijn door religie en de Jezusfiguur: ze hebben mee zijn jeugd gevoed, ze hebben hem een waardepatroon bijgebracht; door zijn jarenlange studie naar de bronnen van het christendom lijkt deze Jezus hem een vertrouwde, hoewel verre van altijd sympathieke, gezelschap te zijn. Zo bekeken lijkt het werk van Maes in eerste instantie zich niet te richten tot een lezerspubliek, ook al verklaart hij zelf in de proloog van zijn eerste boek: "Zoekende en zwervende zusters en broeders, het is vooral voor u dat ik deze bladzijden heb samengesteld; al schrijvend in de intimiteit van mijn studeerkamer heb ik het innig gevoel, samen met u te zitten rond het kampvuur van mijn levensavond." Maes blijkt vooral voor zichzelf te studeren en te schrijven; zijn werk is zelftherapie; al studierend en schrijvend schrijft hij zich vrij van frustraties en schijnwaarheden.

Dat de kritisch ingestelde onvooringenomen lezer zijn voordeel doet met het werk van Maes, valt niet te betwijfelen, ook al dient hij niet altijd in te stemmen met diens visie of argumentatie.

Een Andere Jezus: het sluitstuk van een totaaloeuvre

Om "Een Andere Jezus" te kunnen doorgronden, dient het gesitueerd te worden binnen het geheel van de publicaties van Maes. Zoals boven is aangestipt, vormt dit boek het sluitstuk van de bijbel- en Jezusstudie van de auteur. Niet alleen verwijzen de diverse publicaties naar elkaar of sluiten bij elkaar aan; ze overlappen elkaar soms ook. Zo is "Een andere Jezus" voortzetting en uitdieping van het laatste hoofdstuk van "Jezus, exorcist of Messias?". Verwijst Maes bv. naar de apocriefe evangelies en gnostische teksten, dan heeft men liefst enige kennis van de drie eerste boeken in zijn achterhoofd.

Als men zonder vooringenomenheid de overstelpende hoeveelheid aan feiten, wetenswaardigheden, ideeën, verbanden, associaties in dit totaaloeuvre tegemoet treedt, dient men onontkoombaar het traditionele beeld van Jezus van Nazareth bij te stellen en deze basisfiguur van het christendom een totaal andere rol toe te kennen dan gebruikelijk is. Of dat metterdaad zal gebeuren, is

een andere kwestie. Want -en ik citeer J.K. Abbes (De moord op de moedergodin): "De (ultra)orthodoxe mens heeft een gesloten denksysteem. Hij beschikt over een bepaald filosofisch instrumentarium om zijn rechtzinnige opvattingen te onderbouwen. Elke aanvechting van de rechte leer is afkomstig van "de duivel" die er steeds op uit is om zoveel mogelijk mensen het geloof te ontnemen. Op deze manier kan de strenggelovige mens zich steeds weer verdedigen tegen elke vorm van twijfel. De andere mensen zijn 'verblind', zien de 'waarheid' niet. Datgene wat de juiste overtuiging ondersteunt, is 'goed' en datgene wat haar bestrijdt is 'slecht'.

Vanuit deze optiek horen de boeken van Maes thuis onder de categorie 'slecht'. Want hij zoekt en onderzoekt, accepteert religieuze vreemdheden en ongerijmdheden niet als een vorm van een hogere logica; hij doet twijfelen en vragen stellen; hij spit uit Oud en Nieuw testament, uit de apocriefen van jodendom en christendom, uit talmoed en vroeg-christelijke teksten een andere waarheid boven.

In zijn eerste boek **"De Joodse Bijbel. Woord van God of gevaarlijke Mythe"** onderzoekt Maes de fundamentele bronnen van het jodendom, per essentie dus ook van het christendom. Hij analyseert daarbij zowel de teksten van het officieel erkende Oude Testament als apocriefe joodse geschriften en de talmoed; tegelijk steunt hij op een indrukwekkende hoeveelheid secundaire literatuur. Hij doet een beroep op inzichten die worden aangereikt door een waaier van wetenschappelijke disciplines, waaronder historiografie, archeologie, linguïstiek, vergelijkende godsdienstwetenschappen, anthropologie. Het resultaat van deze veelzijdige grondige studie is, eufemistisch geformuleerd, onthutsend voor jodendom en christendom die in het Oude Testament goddelijke waarheid zagen en zien.

Samenvattend kan men stellen dat het Oude Testament niets anders is dan een heterogene collectie van uiteenlopende teksten, een compilatie met een geringe historische waarde. Wat M. Buber (geciteerd door Maes blz. 28) zegt over de pentateuch, nl. "dat deze verhalen geschreven zijn in een tijdperk dat wel veel laattijdiger is dan de verhaalde gebeurtenissen; en dat de geestesinstelling van dit laattijdige tijdperk of liever de geestesinstellingen van de verschillende laattijdige tijdperken zich uitdrukken in deze verhalen" kan met enige voorbehoud op heel het Oude Testament worden toegepast. De belangrijkste bedoeling was de roeping van het eigen volk te rechtvaardigen, diens soms barbaarse optreden te legitimeren en Israël de status te verlenen van uitverkoren volk dat door zijn speciale band met een weinig liefhebbende Jahwe zich tot bezitter en behoeder van De Waarheid mocht uitroepen.

In zijn tweede boek **"Panorama van het Nieuwe Testament"** onderzoekt Maes met dezelfde grondigheid ontstaan en latere, soms wel vreemde wederwaardigheden van het officiële Nieuwe Testament. Laat ik enkele conclusies van de auteur omtrent dat Nieuwe Testament samenvatten. Het is grotendeels geschreven decennia na het optreden van de historische Jezus in hoofdzaak door enkele -meestal- anonieme auteurs. Die hadden zeker geen

biografische of historische bekommernis, maar een apologetisch doel: hun geloof legitimeren door het creëren van een goddelijke Jezus. Het vroege christendom heeft uit een ruime veelheid van teksten, allemaal handelend over Jezus, vrij willekeurig en geleidelijk een selectie gemaakt en die selectie uitgeroepen tot officieel erkend Nieuw Testament; de rest werd als apocrief, dus als onbetrouwbaar bestempeld en grotendeels doodgezwegen. Dit Nieuwe Testament, vooral de vier erkende evangelies, hebben in de loop van hun bestaan een merkwaardige soms erg vreemde weg afgelegd. Maar het kernpunt van heel het Nieuwe Testament kan het beste worden omschreven met de eigen woorden van Maes in zijn nawoord op blz. 174: "Vaak is er bovendien met deze menselijke woorden van de bijbel gemanoeuvreerd door latere kopiïsten en zelfs door hoogste gezagsdragers, onder invloed van gemoedsgesteltenissen die schommelen tussen verheven aspiraties en dubieuze motivaties. Maar wat biedt het Nieuwe Testament ons dan uiteindelijk aan specifieke historische zekerheden over Jezus? Bitter weinig." Met andere woorden, de Jezus van het christendom is in de grond een literaire creatie,, een product van rijke fantasie van wellicht goedmenende, maar overijverige adepten uit de sekte van Jezus.

In zijn volgend boek "**De wonderen van Jezus**" voert Maes de lezer mee tot het inzicht dat de historische Jezus niet zo'n uitzonderlijke wonderdoener kan geweest zijn als de evangelies doen uitschijnen. Maes vergelijkt de manier waarop de evangelies de wonderen verhalen of uitvinden; hij betreft in zijn studie tientallen wonderverhalen uit andere culturen en constateert dat de wonderen van Jezus dikwijls daarmee parallel lopen, van analoge aard zijn, haast gewoon zijn overgenomen of er aandikkingen van zijn. Ze zijn perfect verklaarbaar vanuit -wat Abbes noemt- de situatieloga: ze zijn gemeenschappelijk bezit van diverse culturen en passen perfect in een welomschreven historische, dus menselijke context. Kortom, "De wonderverhalen van de evangeliën zijn geen historiografische documenten: ze vertellen geen werkelijke, historische gebeurtenissen en kunnen niet gelden als theologisch bewijsmateriaal voor de godheid van Jezus."

Eigenlijk heeft Maes met het schrijven van dit laatste boek volbracht wat hij beoogde: aantonen dat de Jezus van het christendom geen aanspraak kan maken op historische authenticiteit, dus ook moeilijk kan fungeren als inspiratiebron en fundament van de enige waarheid.

De wonderen van Jezus sluit een episode in het onderzoek van Maes af. De schrijver heeft tientallen stukjes van een versluisde historische waarheid opgedolven; al die stukjes heeft hij met een grote scherpzinnigheid in elkaar gepast als bij een legpuzzel. Het resultaat is een andere, verrassende, maar consistente kijk op bijbel en Jezusfiguur. De door Maes gevolgde methode is in hoge mate objectief-wetenschappelijk; zijn bevindingen en stellingen zijn verifieerbaar; ze steunen op historische feitelijkheden, zijn niet het product van blote speculatie. Mutatis mutandis kan op dit gedeelte van Maes zijn oeuvre de uitspraak van Hume worden toegepast: "Een getuigenis is pas voldoende om een wonder te bewijzen, als de onwaarheid van het getuigenis wonderbaarlijker is dan het feit dat het tracht te bewijzen." M.a.w. als Maes ongelijk heeft, is dat

bizarder dan de wonderwereld uit de bijbel. Men mag evengoed stellen dat de inzichten van Maes best bestand zijn tegen het falsificatiebeginsel van Popper; wat betekent dat men gerust diens ongelijk mag proberen te bewijzen, maar er zonder een beroep op het geloof niet zal in slagen.

De voorlaatste publicatie van Maes "**Jezus, exorcist of Messias**" vertoont een opvallende tweeledigheid.

In een eerste deel onderzoekt de auteur met de hem kenmerkende acribie en verrassende veelzijdigheid twee elementen. Er is aan de ene kant de bij de joden levende idee dat zij vanaf hun verre oorsprong een speciale band met hun speciale god hadden, en dus een uitverkoren volk waren. Er is anderzijds de keerzijde. Na een paar mislukkingen (men denke b.v. aan de Assyrische en Babylonische ballingschap) groeit bij de joden een messiasverwachting. Inhoud en geleidelijke evolutie van de messiasidee worden door Maes genuanceerd beschreven aan de hand van verwijzingen naar de oudtestamentische teksten en naar talrijke buitenbijbelse bronnen. Deze boeiende, gedegen studie sluit, qua gevolgde werkwijze, aan bij de vroegere publicaties van de auteur.

In het tweede deel wordt geleidelijk een andere benaderingswijze van de figuur Jezus gevolgd. Abstractie makend van een paar digressies die wel interessant zijn, toch maar losjes met de kern van de zaak zijn verbonden, kan men twee aspecten onderscheiden.

Eerst beschrijft Maes hoe uit de verschillende evangeliën ons een Jezus verschijnt die aanvankelijk de functie van therapeut-exorcist uitoefende; m.a.w., Jezus was een wonderdoener en een weldoener, een duiveluitdrijver en wonderdokter met een menselijk gezicht en een mensenboodschap. Naderhand, zo stelt de auteur, evolueerde Jezus geleidelijk. Hoe langer hoe meer raakt hij in de ban van de messiasidee; hij belandt uiteindelijk in een waanwereld: de exorcist ziet zichzelf als de messias, als de zoon van God.

En met die laatste gedachte belanden we bij het recentste boek van Maes: "**Een Andere Jezus**".

Een Andere Jezus. Het Jezusdossier in het licht van de psychopathologie

De auteur voert de lezer mee naar de innerlijke wereld van Jezus, een mens die terecht is gekomen in een land van waanideeën; hij eigent zich vreemde prerogatieven toe (hij is de mensenzoon, de messias, de zoon van god); hij leeft in een verwrongen wereld van zijn hallucinaties, want ziet en hoort de meest merkwaardige dingen; hij verwordt tot een ik-gerichte megalomaan, wiens denken ernstig is verstoord en wiens ethische normen zijn afgetakeld. Deze Jezus, zoals Maes hem tekent, is geëvolueerd van bezielende prediker met een menslievende boodschap -een mensenvriend- tot een paranoïde, psychotische patiënt; in de drie jaren van zijn publieke optreden heeft hij een diepe persoonlijkheidsverandering ondergaan; psychisch en ethisch desintegreerde hij. En dus rijst weerom de vraag of en in welke mate zo een Jezus kan of mag fungeren als bron van waarheid en geloof voor alle mensen.

Maes schreef een onthutsend en verhelderend boek, wellicht voor velen blasfemisch, voor anderen een blikopener. Om verschillende redenen dwingt dit werk bewondering af: zijn durf om openhartig gevestigde stereotypen aan te vallen. Zijn grondige aanpak met zijn theoretische afbakening van psychiatrische begrippen en de praktische toepassing daarvan op Jezus. De voorzichtigheid waarmee hij zijn psychopathologische invalshoek weet te relativieren. Zijn vertrouwdheid met Oud en Nieuw Testament en met niet-bijbelse teksten (apocriefen, qumran-teksten, talmoed, vroeg-christelijke teksten...) en de manier waarop hij die heterogene bronnen in een eenheidsvisie weet te synthetiseren; zijn enorme belezenheid, waardoor hij zijn thema in een ruimere historische context kan plaatsen; hij weet onvermoede verbanden te leggen, uitspraken en gedragingen van Jezus in een breder kader te plaatsen waardoor die begrijpelijk worden en menselijk verklaarbaar. Hij reikt voortdurend inzichten aan die voor de gemiddelde leek altijd verborgen zijn gehouden (bv. over de heilige geest als vrouwelijk begrip en moeder-godin; over de eerbied bij de joden jegens de vader, en de daaraan verbonden consequenties; over de mysterieuze Maria's en de evangelies). Via een aantal historische uitweidingen wijst hij op de nefaste nawerking van enkele christelijke principes (de gestoorde persoonlijkheid van Bernardus van Clervaux; de waanwereld rond de wonderen van Banneux).

Maar er is een keerzijde.

Het boek bezorgt de lezer een vreemd gevoel; hij weet niet goed welke richting hij uit moet, want hij stoot constant op een latente ambiguïteit. Ofwel is de Jezus die door Maes wordt geanalyseerd een authentieke, historische figuur uit het begin van onze jaartelling en hebben de bijbelsteksten biografische waarde en een historische waarheidsgehalte. Ofwel is die Jezus in hoogste mate een literaire creatie, een personage uit een soort historische roman dat in de loop van de eerste twee eeuwen geschapen is naar het beeld en de inzichten van zijn adepten. Maes laat in dit werk de lezer in het ongewisse over zijn uitgangspunt.

En toch. De lezer dient terug te keren naar de vorige publicaties van Maes en de daar geformuleerde conclusies te hernemen. Als van Jezus' woorden in de evangeliën hooguit 15 procent door hemzelf zijn gesproken; als het "Jezusdossier dus allesbehalve een steenrots" is, maar "veeleer het gevoel (geeft) dat we aan 't ploeteren zijn in drijfzand of in een moeras"; als de wonderen van Jezus "historiosofisch", d.w.z. gefantaseerd aanslibsel zijn -wat Maes in zijn vorig werk allemaal heeft aangetoond-, dan is alleen de tweede optie mogelijk. We weten van de historische Jezus bitter weinig; hij is in hoge mate product van scheppende verbeelding en van een deel bewuste manipulatie. Kortom, hij is een personage uit een verhaal met een waarheidsgehalte en een betekenisgelaagdheid analoog aan die van bv. Koning Oedipus, even gespleten, even tragisch, even erg gestoord, even ver verwijderd van het reële bestaan en tegelijk evenveel een spiegel van het bestaan. Elke psychologische of psychopathologische studie van Jezus hoort dus eigenlijk thuis binnen het ruime geheel van de literatuurstudie. Alleen als men daarvan vertrekt, wordt de ambiguïteit van "Een Andere Jezus" opgeheven.

Op de vraag of deze studie van Maes dan zin heeft, is het antwoord positief. Kerkinstituten hebben eeuwenlang telkens een ander ideaalbeeld van Jezus opgehangen en opgedrongen; ze weigerden de Andere Jezus in zijn ware gedaante te erkennen en daardoor hebben die instituten sommige mensen een verheven droom gegeven, anderen misleid en ten diepste getraumatiseerd.

Maes toont met "Een Andere Jezus" aan dat wie wil geloven in een Jezus, in feite gelooft in een menselijke, wellicht al te menselijke "romanfiguur Jezus", en die vertoont op zijn zachtst vreemde geestelijke en psychische trekken, met in woorden en daden vele vormen van tegenspraak. Hij kan moeilijk fungeren als na te volgen model, als grondlegger van een ethisch systeem voor de mensheid zonder wie geen zin aan het bestaan is te geven.

Hoe stevig is de psychopathologische constructie van Maes?

Het boek van Maes is zonder twijfel een aanbevelenswaardig werkstuk. Wat niet betekent dat we nu de ultieme psychopathologische waarheid omtrent Jezus vernemen. In een essay over Freud stelt H.W. Vonder Dunk (Alle tijd is overgangstijd, p. 250): "Maar de op het oog zo scherpzinnige analyticus gaat telkens over in een door zijn drang naar oplossing van de psychische raadselen gedrevene, die met zijn even vindingrijke als gewaagde hypothesen frappeert en verbluft. Zijn speurtochten door het onderaardse labyrint van de psyche (...) laten zich lezen als een detectieveroman en Freud zelf is de detectieve." Bij Maes staat men voor een analoge situatie; vervangt men in bovenstaand citaat de naam Freud door Maes, dan komt men bij de m.i. fundamentele zwakte van "Een Andere Jezus". De auteur werkt met weinig of niet falsifieerbare gegevens; het betreft immers met name interpretaties die een zweem van onbetwistbaarheid beginnen te krijgen -en de auteur is zich wel degelijk bewust van de zwakte van zijn psychopathologische invalshoek (Een Andere Jezus, blz. 23v.). Maes vertrekt vanuit de psychiatrie of -met zijn voorkeursterm- de

psychopathologie; door een aantal evangelieteksten te onderzoeken komt hij tot het besluit dat Jezus diverse psychopathologische symptomen vertoont, m.a.w. ernstig geestelijk ziek is. Men kan zich afvragen of men, naargelang de behoeften, niet welkdanig psychisch ziektebeeld dan ook kan terugvinden, i.c. projecteren in deze evangelieteksten met hun frequente raadseltaal en springerige ideeënopvolging.

Is Jezus niet een schizofreen? Zijn beeld beantwoordt perfect aan het profiel uit de volgende definitie (Mundovisie, p. 2390): "Schizofrenie, de verzamelnaam voor een groep endogene psychosen, waarbij de eenheid in het denken verloren is gegaan. De ziekte begint gewoonlijk tussen het 20ste en 30ste levensjaar. De oorzaak is onvolledig bekend, mogelijk zijn er vele oorzaken. De ziekte ontwikkelt zich langzaam, maar kent ook plotselinge aanvallen. De eerste verschijnselen zijn over het algemeen stoornissen in het denken en uitdrukken van gevoelens. Deze stoornissen vinden hun weerklank in een slechter wordend contact met de buitenwereld. De patiënt wordt steeds meer teruggetrokken en heeft het gevoel dat hij door machten van buitenaf wordt beïnvloed. Soms wordt hij achterdochtig en angstig. In een latere fase komen wanen en hallucinaties voor. Het denken van de zieke is onsamenhangend, gewoonlijk voor een gewoon mens oninvoelbaar en het springt van de ene onvoltooide gedachte op de andere. De hallucinaties hebben vaak het karakter van dreigende, dwingende of vleierende stemmen; de patiënt schrijft deze stemmen dikwijls aan bijzondere mensen of aan God toe."

Wordt Jezus wellicht gedreven door de latente krachten Eros en Thanatos? We denken enerzijds aan zijn speciale band met Johannes de Evangelist en aan zijn relaties met ene Maria Magdalena. Anderzijds duikt geregeld zijn doodsverlangen op en zoekt hij, als meest sublieme offer, de dood; alsof hij via een verborgen slukweg zijn leven wil beëindigen.

Of is het optreden van Jezus niet anders dan een compensatie voor zijn minderwaardigheidscomplex en zijn jeugdtraumata? Want hoe moet hij zich hebben gevoeld bij de verdenking zoon te zijn van een moeder die een relatie had gehad met een Romeins soldaat, lid van de bezettende macht? Hoe verwerkt een meerbegaafde puber die op zijn twaalfde de joodse Wet al wist te interpreteren (zie Luk. 2,46-47) de nederige komaf van een, volgens de traditie, oude stiefvader? Is Jezus een megalomane, betweterige egotripper met een ziekelijk narcistisch gedragspatroon?

Bovenstaande vragen suggereren een aantal mogelijke, interessante invalshoeken, waarvoor voldoende aanwijzingen zijn te vinden in de teksten over Jezus. Het moge duidelijk zijn dat het gekozen uitgangspunt bij dit soort van psychologische tekstinterpretatie bepalend is voor het eindresultaat. Zoals een mens gelooft wat hij wil geloven, zo 'bewijst' men vanuit (semi-)literaire teksten wat men wil bewijzen. Het is boeiend, verhelderend, soms aangrijpend speurwerk van de detectieve.

Een stevig bouwwerk met een paar zwakke pijlers.

Maes schetst vanuit zijn uitgangspunt een vrij consistent psychopathologisch portret van zijn 'romanheld Jezus'. Toch stoot men geregeld op een aantal onvolkomenheden en minder stevige steunpunten dan men had verwacht.

Als een auteur in zijn 'bewijsvoering' moet terugvallen op formuleringen als 'kan hebben', 'het is mogelijk dat', 'ze hebben misschien vermoed', 'ik kan me voorstellen dat', 'waarschijnlijk ontleende hij aan', kan men dat bezwaarlijk beschouwen als een sluitende argumentatie, ook al getuigen zulke uitspraken soms van een verfrissende vindingrijkheid. Maar blijkt daarmee niet tegelijk dat psychologische analyses frequent niet veel verder raken dan hypothesen?

Anderzijds klinkt hier en daar een stellingname te apodictisch. Zonder meer poneren dat de lugubere voorstellingen van de apocriefen, vooral van 1 Henoch, hun weerslag hadden op de verbeelding van Jezus (blz. 74) is mogelijkheid of waarschijnlijkheid tot werkelijkheid promoveren. Een stelling dat de Romeinse titel 'divus' en 'divi filius' zich in het onderbewustzijn van Jezus hadden opgehoopt, zet twee wankele premissen voorop: bekendheid met de vergoddelijking van Augustus en de onderbewuste nawerking daarvan.

Conclusies op grond van een bijbelvertaling zijn wel eens gevaarlijk. Op blz. 263-264 wordt Mat. 4,13 geciteerd: "Met voorbijgaan van Nazareth vestigde hij zich in Kafarnaüm aan de oever van het meer." Maes verbindt daaraan de stelling dat Jezus tijdens zijn omzwervingen telkens Nazareth welbewust vermeid. De Canasiusvertaling uit 1955 geeft voor Mat. 4,13: "Nadat hij Nazareth had verlaten...", wat een andere voorstelling oproept en noopt tot een andere interpretatie.

Een enkele keer wordt blijkbaar met teksten geschoven om zijn gelijk te bewijzen. Op blz. 269 citeert Maes Mat. 11,20-24. Daaruit blijkt de verschrikkelijke vervloeking die Jezus uitsprak tegen sommige steden van Galilea. "Een holocaust", zegt de auteur, één van "de somberste bladzijden van het Nieuwe Testament". Vreemd is de volgende stap. Er staat letterlijk: "Het is in zijn depressieve periode dat ik zijn uitspraak van intens zelfmedelijden zou situeren." Met 'deze periode' alludeert de auteur overduidelijk op Mat. 11,20. Maar 'zijn uitspraak van intens zelfmedelijden' staat merkwaardigerwijs in Mat. 8,20 -of hoe het verleden aan het heden lijkt vooraf te gaan. Nog eigenaardiger wordt het als op blz. 267 Mat. 9,35-38 wordt aangehaald om te bewijzen dat "het bij de aanvang van zijn messiaanse werving in Galilea het allemaal zo idyllisch is geweest." "Zocht een depressieve Jezus heul en heil in een idyllisch intermezzo?"

Een laatste voorbeeld van wonderlijke tekstopenvolging. Op blz. 249 wordt verwezen naar Mark. 7,24-30. Drie alinea's verder leest men: "Was dat dezelfde Jezus die vroeger..." En dat 'vroeger' slaat op Mark. 10,13-16. Best mogelijk dat de evangelies een bijzondere, eigen "chronologische logica" bezitten. Bij de geïnteresseerde lezer, niet-specialist ter zake, wekt dit alleszins de indruk te

staan voor tekstmanipulatie en voor een werkwijze waarmee men iets te veel richtingen uit kan.

Ten slotte lijkt het of bij de bespreking van de waanideeën van Jezus de congruentie tussen theoretische uiteenzetting en concrete toepassing wat zoek is geraakt. Maes onderscheidt en typeert in abstracto vijf varianten van waan (jaloersheidswaan, achtervolgingswaan, somatische waan, erotische waanbetrekkingen, groothedswaan). Als dan op blz. 33v. de waanideeën van Jezus worden opgesomd (Ik ben de messias, de mensenzoon, de zoon van god; de heilige geest is mijn moeder) rijst de vraag of de waanideeën van Jezus verder gaan dan alleen megalomanie of theomegalomanie. Gezien in de theoretische inleiding over nog vier andere waanvormen wordt gesproken, had men graag vernomen of en in welke mate die hun weerslag hebben gehad op Jezus.

Voorgaande opmerkingen nemen niet weg dat "Een Andere Jezus" inhoudelijk een merkwaardig document is, met een duidelijke visie op Jezus. Toch vraagt men zich af of het boek van Maes niet aan kracht had gewonnen als hier en daar de verpakking van die visie was bijgewerkt. Al bij een oppervlakkige oogopslag stoot men op een erg geschematiseerde opbouw die de indruk wekt te staan voor een handboek, een cursus, waar ter wille van de overzichtelijkheid en duidelijkheid een resem onderverdelingen is aangebracht. Tegelijk worden tientallen citaten uit de bijbel en aanverwante bronnen in de tekst aangebracht, niet altijd echt geïntegreerd. Beide factoren zijn niet bevorderlijk voor een prettige leesbaarheid. Er kunnen vragen gesteld worden naar de zin van de talrijke uitweidingen en appendices, hoe boeiend en verhelderen ze ook mogen zijn. Sommige disgressies zijn te breedvoerig en slechts zijdelings met het thema van het boek verbonden; zo bv. de opmerkingen over de relatie Jezus-Romeinen op blz. 44. Op andere plaatsen -bv. blz. 102v., waar wordt gesproken over de Moedergodin in Kanaan- kan het gecompliceerder. Hetzelfde geldt voor de mythologische voorgeschiedenis van de val van Lucifer (blz. 165v.); deze bladzijden vormen een embryo van een nog te schrijven boek over oorsprong, aard en invloed van de duivel door de eeuwen heen. De indruk ontstaat dat Maes vanuit een veelzijdige kennis te veel -en contradictorisch genoeg- dus ook te weinig zegt. Er zijn bv. de, op zichzelf, boeiende bladzijden gewijd aan Bernardus van Clairveaux en diens bedenkelijke, gestoorde reacties. De opmerkingen over de verschijningen te Beauraing en Banneux (blz. 146v.) zeggen veel over de waansfeer rond dat soort fenomenen en de vrij kromme paden die Rome daarbij bewandelde. Nu leiden dergelijke uitstapjes toch te veel af van de kern: het psychopathologisch portret van Jezus. Veeleer vormen ook zij de aanzet voor een onderzoek naar de latere aberraties en uitwassen die zijn voortgesprongen uit de meest veelsoortige interpretaties van bijbelse teksten.

Zo'n kronkelende structuur met zijwegen en zijpaadjes, met vertakkingen en uitstulpingen mag best in een roman, maar lijkt -ook al zijn er de omkaderingen die de lezer willen wijzen op secundaire inhoud- minder aangewezen bij een wetenschappelijke studie. In het weelderig groeiend bos van de auteur dienden

wat bomen geveld te worden; dan ware het uitzicht op de hoofdweg soms duidelijker.

Het vroegere oeuvre van Maes, zo is boven al aangestipt, getuigt van een grondige vertrouwdheid met de bestudeerde materie. Dat geldt eveneens voor "Een Andere Jezus". Is wellicht niet elk onderdeel afzonderlijk even overtuigend, de totaliteit van aangereikte inzichten is zo ruim dat men de thesis van Maes moet bijtreden: Jezus is een literaire schepping met psychotische trekken.

Wellicht is dat voor sommigen een schokkende conclusie. Nochtans leunen de inzichten van Maes aan bij wat anderen eveneens hebben geconcludeerd en wat is samen te vatten in het volgende citaat van Abbes (o.c. blz. 99): "Het moderne christendom is thans op een punt gekomen, waarop de vraag kan worden gesteld, of het van belang is dat Jezus echt heeft bestaan of slechts een literaire constructie met een sterke, ethische lading is".

Voortbouwend op dit soort citaat mag men stellen dat het laatste boek van Maes een onmisbaar, absoluut noodzakelijk boek is. Twee millennia is het ontstaansproces van deze literaire Jezus bezig. Elke exegeet, elke theoloog schildert wel verder aan diens voorstelling en scheidt telkens, naar eigen voorkeur en inzicht, een andere Jezus: een passe-partoutfiguur. die in alle omstandigheden en voor velerlei doeleinden bruikbaar moet zijn. Met "Een Andere Jezus" toont Maes aan dat deze Jezus liefst niet gebruikt wordt als een model van de enige, eeuwige, universele waarheid.

Daarmee staat men voor de kern van het totale oeuvre van Maes. Het 'onttronen van Jezus' is niet in eerste instantie een zich richten tegen religie en tegen het sacrale; het is wel een aanval tegen de aanspraken van kerkinstituties en personen die zich, soms pretentius, het recht toeëigenen om hun Jezus tot een Christus te maken en daarmee anderen te terroriseren en traumatiseren.

Als iemand in de figuur van Jezus de zingeving van zijn bestaan vindt, dan weze hem dat gegund; maar men late de anderen de mogelijkheid om vrij denkend een andere zingeving te zoeken, ver van een literaire fictie. Of het oeuvre van Maes veel effect zal sorteren buiten de kring die zijn inzichten al bijtreedt, valt nog te bezien. De opvatting van Th. Reik (geciteerd in A. Vergote: Religie, Geloof en Ongeloof, blz. 223): "Wij geloven net als u dat de religie bestemd is om te verdwijnen, en dat haar tijd voorbij is. Staat u mij echter toe eraan de twijfelen, of de mens ooit in staat zal zijn tot een leven zonder illusie." M.a.w. mensen zullen behoefte blijven hebben aan een vorm van christendom, en dat zal zijn Jezus blijven promoveren tot de Christus -de weg, de enige waarheid en het leven.

Maes heeft, tot troost van velen, zijn steen gegooid in de rustige zelfingenomen vijver van het christelijke zelfvertrouwen. Men mag hopen dat er uiteindelijk meer overblijft dan enkele kabbelingen in het water.

En aan dokter Maes, op het einde van een haast levenslange zoek- en bevrijdingstocht, zij het gedicht van Goethe gewijd:

Über allen Gipfeln
Ist Ruh,
In allen Wipfeln
Spürest du
Kaum einen Hauch;
Die Vögelein schweigen im Walde.
Warte nur, balde
Ruhest du auch

Dokter Maes heeft gedaan wat gedaan moest worden.

F. Van Houdt